

Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesine Kısa Bir Bakış

Ekrem Memiş*

ORCID: 0000-0001-5283-518X

Öz

Doğu ve Batı dünyaları ilk kez Troya Savaşları'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Homeros'un İlyada adlı destanından öğrenildiğine göre on yıl süren bu savaş, Batı dünyasını temsil eden Akalar'ın galibiyeti ile neticelenmiştir. Arkeolojik bulgulardan anlaşıldığı kadarıyla bu ilk büyük mücadele, MÖ.1240-1230 yılları arasına tarihlenmektedir. Son araştırmalar göstermiştir ki, savaşa sahne olan Troya kenti, Troya'nın **VII-a** tabakasıdır. Çünkü bu tabakada, şehrin Akalar tarafından yakıldığına işaret eden kalın bir kül katmanına rastlanmıştır. Doğu-Batı çatışmasının ikinci raundu, Pers-Yunan Savaşları'dır. Bu mücadelede Batı dünyasını Yunan şehir devletleri, Doğu dünyasını ise Persler temsil etmekteydi. MÖ. 490-479 yılları arasında cereyan eden bu savaş hakkındaki en ayrıntılı bilgileri, büyük tarihçi Herodotos vermektedir. Bu mücadelenin galibi de Batı dünyası olmuştur. Eskiçağ tarihinde Doğu ile Batı arasındaki üçüncü büyük mücadele, Makedonyalı Büyük İskender ile Pers İmparatorluğu arasında yaşanmıştır. Büyük İskender, 13 yıl süren kısa saltanatına rağmen, Ege kıyılarından Hindistan'daki İndus vadisine kadar uzanan bütün Pers topraklarını ele geçirmiş ve Pers İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmıştır. Daha sonraki süreçte, Doğu ve Batı dünyaları arasındaki mücadele, dinler savaşı biçiminde devam etmiştir. Bunun en çarpıcı örneğini Haçlı Seferleri teşkil eder.

Anahtar Kelimeler: Eski Doğu- Batı, Troya Savaşları, Pers-Yunan Savaşları, Büyük İskender.

Gönderme Tarihi: 28/01/2021

Kabul Tarihi:29/03/2021

*Prof. Dr., Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Sinop- Türkiye, ememis2010@hotmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

MEMİŞ, E., "Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesine Kısa bir Bakış", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 1, 2021, s.359-390.

A Brief Overview of The East-West Struggle in Antiquity

Ekrem Memiş*

ORCID: 0000-0001-5283-518X

Abstract

The Eastern and Western Worlds confronted for the first time in the Trojan Wars. According to what is learned from Homer's epic called Iliad, this war, which lasted for ten years, resulted with the victory of the Achaeans representing the Western World. As understood from the archaeological findings, this first great struggle is dated between 1240-1230 BC. Recent researches have shown that the city of Troy, which was the scene of wars, is the VII-a layer of Troy. Because in this layer, a thick layer of ash was encountered, indicating that the city was burned by the Achaeans. The second round of the East-West conflict is the Persian-Greek Wars. In this struggle, the Greek city-states the Western World and the Persians represented the Eastern World. Herodotos provides the most detailed information about this war that took place between 490-479 BC. The winner of this struggle was the Western World. The third great struggle between East and West in ancient history was experienced between Alexander the Great of Macedon and the Persian Empire. Alexander the Great conquered all the Persian lands from the Aegean Sea coast to the Indus Valley in India, despite his short reign, which lasted 13 years, and destroyed the Persian Empire. In the following period, the struggle between the Eastern and the Western worlds continued in the form of a war of religions. The most striking example of this is the Crusades.

Keywords: Ancient East- West, Trojan Wars, The Persian-Greek Wars, Alexander the Great

Received Date: 28/01/2021

Accepted Date: 29/03/2021

---

*Professor, Sinop University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Ancient History, Sinop- Turkey, ememis2010@hotmail.com

You can refer to this article as follows:

MEMİŞ, E., 'Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesine Kısa bir Bakış', *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue 1, 2021, p.359-390.

краткий обзор восточно-западной борьбы в древнее время

Экрем Мемиш*

ORCID: 0000-0001-5283-518X

Резюме

Восточный и западный миры впервые столкнулись в Троянской войне. По эпосу Гомера «Илиада» война, продолжавшаяся десять лет, завершилась победой ахейцев, представляющих западный мир. Археологические находки позволяют сделать вывод, что первая крупная битва датируется 1240–1230 годами до нашей эры. Недавние исследования показали, что город Троя, являвшийся ареной войн, представляет собой VII слой Трои, так как в этом слое был обнаружен толстый слой пепла, указывающий на то, что город сожгли ахейцы. Вторым раундом конфликта между Востоком и Западом являются греко-персидские войны, в которых греческие города-государства представляли западный мир, а персы - восточный. Великий историк Геродот дает самые подробные сведения об этой войне, которая произошла между 490-479 годами до н.э. Победителем в этой борьбе стал западный мир. Третья по величине борьба между Востоком и Западом в древней истории произошла между Александром Македонским и Персидской империей. Несмотря на свое короткое 13-летнее правление, Александр Македонский завоевал все персидские земли от побережья Эгейского моря до долины Инда в Индии, после чего Персидская империя прекратила свое существование.

Ключевые слова: Древний Восток-Запад, Троянские войны, греко-персидские войны, Александр Македонский

Получено: 28/01/2021

Принято: 29/03/2021

---

*Профессор, Университет Синопа, факультет искусств и наук, факультет древней истории, Синоп-Турция, ememis2010@hotmail.com

Ссылка на статью:

MEMİŞ, E., ‘Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesine Kısa bir Bakış’, *академическая история и мысль*, Т. 8, NO.1, 2021, С.359-390.

Giriş

Bilindiği üzere, Doğu-Batı mücadelesinin kökleri günümüzden binlerce yıl öncesine gitmektedir. Biz bu çalışmamızda Eskiçağda cereyan eden Doğu-Batı çatışmalarını üç ana başlık altında toplamayı uygun gördük. Doğu ve Batı dünyaları arasındaki ilk büyük mücadele, biraz sonra ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız Troya Savaşları'dır. Homeros'un İlyada adlı destanının da konusunu teşkil eden Troya Savaşları, aynı zamanda dünya tarihinin ilk Boğazlar Savaşı'dır. On yıl sürdüğü belirtilen bu uzun soluklu mücadelede Batı dünyasını Yunanistan'dan gelen Akalar, Doğu dünyasını ise bir Anadolu kavmi olan Troyalılar temsil etmişlerdir. Ancak Halikarnasos'lu Herodotos, Türkçe'ye Herodot Tarihi diye çevrilen Historia adlı eserinin 1. Kitabı'nda Doğu-Batı mücadelesinin köklerini çok daha eski dönemlere götürmektedir. Adı geçen tarihçiye göre, Doğu ve Batı dünyaları arasındaki ilk temaslar karşılıklı kız kaçırmaya şeklinde başlamış, daha sonraları ise mücadelenin boyutları genişleyerek, askeri bir mücadele halini almıştır. Bu büyük mücadelenin ilk ciddi aşaması, az önce sözünü ettiğimiz Troya Savaşları'dır.

Doğu-Batı çekişmesinin ikinci aşamasını ise MÖ 490-479 yılları arasına tarihlenen Pers-Yunan Savaşları oluşturmaktadır. Herodotos'un bütün ayrıntıları ile ele aldığı bu büyük mücadelede ise Doğu dünyasını o günkü dünyanın en büyük imparatorluğu olan Pers İmparatorluğu, Batı dünyasını ise Atina ve Sparta'nın önderlik ettiği Yunan şehir devletleri temsil etmektedirler. Doğu-Batı çekişmesinin üçüncü aşamasında Doğu'nun temsilcisi yine Persler'dir. Fakat Batı'yı temsil eden kişi, Yunan kentlerini bir araya getirerek Hellen birliğini sağlayan Makedonya kralı Büyük İskender'dir. Doğu-Batı mücadelesinin her üç aşamasında da galip gelen taraf, hep Batı dünyası olmuştur. Bu ön bilgileri aktardıktan sonra, şimdi Doğu-Batı mücadelesinin aşamalarını tek tek ele alabiliriz.

1-Doğu-Batı Mücadelesinde İlk Kapışma: Troya Savaşları

Troya, bugünkü Çanakkale vilayeti sınırları içerisinde yer alan modern Hisarlık Tepe'nin eski çağlardaki adıdır. Troya'da ilk kazıları 1870-1880 yılları arasında Alman Heinrich Schliemann yapmış, 1880'den sonra ise yine bir Alman olan arkeolog-mimar Wilhelm Dörpfeld bu kazıların yönetimini üstlenmiştir. Araya Birinci Dünya Savaşı girince kazılara bir süre ara verilmiş, 1930-1938 yılları arasında Amerikan Cincinati Üniversitesi adına arkeolog Carl Blegen Troya kazılarını sürdürmüştür. Fakat İkinci Dünya Savaşı patlak

verince Troya kazıları tekrar durdurulmuştur. Aradan tam 50 yıl geçtikten sonra 1988 yılında Prof. Dr. Manfred Korfmann yönetimindeki uluslararası bir ekip, Troya kazılarını yeniden başlatmıştır. Manfred Korfmann 11 Ağustos 2005’de ölmüştür. Ancak 17 farklı ülkeden bu kazılara katılan öğrencileri ve meslektaşları, Troya’daki çalışmalarını sürdürmektedirler. Troya kazıları sonucunda 9 kentin üst üste yapılıp yıkıldığı ve bu katmanların Kalkolitik Çağ’dan modern dönemlere kadar çeşitli kültürleri ihtiva ettiği anlaşılmıştır.

Yakın zamanlara kadar, Troya yerleşkelerinin en büyüğü ve en muhteşemi olarak görünen VI. tabakanın savaflara sahne olan kent olduğu zannediliyordu. Ancak yapılan son araştırmalar, bu kanaatin yanlış olduğunu ortaya koydu. Çünkü Toya VI kenti bir istila neticesinde değil, bölgede sık sık yaşanan büyük bir deprem sonucunda yıkılmıştı.¹ Halbuki savaflara sahne olan kent yakılıp yıkılmış, insanları da katledilmişti. Bu durumda acaba Akalar’ın ele geçirmeye çalıştıkları Troya kenti hangisi idi?

Bilim insanlarının önemli bir kısmı, **Troya VI**’nın hemen üzerine kurulmuş olan **Troya VII-a**’nın destanlara konu olan Troya kenti olduğu görüşündedirler.² Biz de bu görüşün doğru olduğu kanaatindeyiz. Çünkü **Troya VII-a** kentinin üzerini kaplayan kalın kül tabakası, şehrin bir yangın neticesinde tahrip edildiğinin göstergesi olarak kabul edilmelidir.³ Fakat hemen belirtmeliyiz ki, **Troya VI** kentinde oturanlarla **Troya VII-a** kentinin sakinleri aynı kimseler olmalıydı. Gerçekten, **Troya VI** kenti deprem sonucunda yıkılınca, kentin sakinleri hiç vakit kaybetmeden bu yıkıntıların üzerine **Troya VII-a** kentini inşa etmişlerdi. Çünkü **Troya VI**’nin karakteristiği olan gri renkli Minyas keramikleri, **Troya VII-a** zamanında da mevcudiyetini sürdürmüş görünüyor. Ayrıca **Troya VI**’nin en son aşamasını oluşturan **Troya VI-h** tabakasından çıkan eserlerle **Troya VII-a**’dan çıkan eserlerin birbirine çok yakın benzerlikler göstermesi, yani bu iki tabaka arasında kültürel anlamda hiçbir değişikliğin göze çarpmaması, söz konusu kentlerde yaşayan halkın aynı halk olduğuna şüphe bırakmamaktadır.⁴ Troya hakkında aktardığımız bu kısa ön bilginin ardından Troya Savafları’nın ayrıntılarına geçebiliriz.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Troya Savafları, dünya tarihinde Doğu ile Batı’nın ilk büyük karşılaşmasıdır. Troya Savafları aynı zamanda dünya tarihinin ilk Boğazlar Savaşı’dır.

¹ Carl Blegen, *Troy and Trojans*, Antiquity Publications Ltd., London 1963, s. 144.

² Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971, s.83.

³ Ekrem Memiş, *Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk müdür?)*, Altınpost Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.113.

⁴ C. Blegen, *a.g.e.*, s.144; Ekrem Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Çizgi Kitabevi, 4. Baskı, Konya 2009, s. 44.

İlyada adlı destanında Troya Savaşları'nı bütün ayrıntılarıyla gözler önüne seren Homeros, bu savaşın bir kadın kaçırma hadisesi yüzünden patlak verdiğini dile getirir. Adı geçen ozana göre, Troya kralı Priamos'un küçük oğlu Aleksandros Paris, Sparta kralı Menelaos'un güzel karısı Helena'yı kaçırmış, bunun üzerine Mykenai kralı Agamemnon'un önderliğinde bir araya gelen Aka beyleri, kaçırılan kadını kurtarmak amacıyla 1200 gemiden oluşan bir donanma meydana getirmişler ve Troyalılar'a savaş ilan etmişlerdi.

Troya Savaşları'nın cereyan ettiği MÖ. 13. yüzyılın ikinci yarısında Yunanistan'da merkezi anlamda büyük bir devlet yoktu. Çünkü coğrafi engeller böyle bir devletin oluşumuna izin vermiyordu. Buna karşılık kantonal bir yapı arzeden Yunanistan'ın muhtelif yörelerinde irili ufaklı birçok şehir devleti vardı. Bu şehir devletleri “vanaks” ya da “bazileus” denilen krallar tarafından idare ediliyorlardı. Bu krallar arasında savaşlar hiç eksik olmuyordu. Ancak dıştan gelen bir tehdit söz konusu olduğunda ya da hepsini ilgilendiren bir sorun ortaya çıktığında, içlerindeki en güçlü kralın liderliği altında birleşiyorlardı. İlyada'da bütün ayrıntıları ile anlatılan bu siyasal yapılanma, aslında feodal bir düzendi. Buna göre, içlerindeki en güçlü lider hepsine başkanlık ediyor, diğerleri de başlarındaki beladan kurtuluncaya kadar ya da karşılaştıkları sorun çözülmünceye kadar, ona itaat etmek zorunda kalıyorlardı.

Bu savaşta Aka beylerine liderlik eden kişi, Mykenai kralı Agamemnon'du. Çünkü o, gerek asker gerek gemi gerekse sahip olduğu hayvan sürüleri ve arazi bakımından bütün Aka beylerinin en zengini idi. İlyada'da diğer feodal beylere de zaman zaman “kral” dense de “bazileus” unvanı daha çok federasyonun başkanı Agamemnon için kullanılır. Onun elinde bir asa vardır. Bu asa, onun toplumu yönetme yetkisini sembolize eder. Söz konusu asayı Baş Tanrı Zeus onun dedelerine vermiş, dedelerinden de kendisine miras kalmıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi o, sürü, altın ve asker sayısı bakımından feodal beylerin en zengindir. Dolayısıyla onun siyasal kudreti, aslında büyük ölçüde ekonomik gücünden kaynaklanmaktadır. Öteki feodal beyler, savaşlarda, askerleriyle birlikte kralın ordusuna katılmak zorundadırlar. Savaşların sonucunu askerlerden çok bu feodal beylerin kişisel kahramanlıkları belirler. Elde edilen ganimetler, feodal beyler arasında eşit olarak paylaşılır.⁵

Bu yönetim sisteminde feodal beylerin oluşturduğu bir askeri konsey de vardır. Bu konseyi, kral ya da herhangi bir feodal bey toplantıya çağırabilir. Konseyde en çok sözü geçenler, akıllı ve tecrübe sahibi yaşlı beylerdir. Bu konseyde bütün üyelerin geniş bir konuşma özgürlüğü vardır. Ancak nihai karar, kral tarafından verilir.

⁵ E. Memiş, *Troya ve Troyalılar*, s.115-116.

Mykenai kralı Agamemnon'un komutasında Troya önlerine gelen Aka beylerinin kimlikleri ve bu savaşa kaçır gemiyle iştirak ettikleri, İlyada II'deki Gemiler Kataloğu'nda tüm ayrıntıları ile verilmektedir.⁶ Toplam 1200 gemiden oluşan bu donanmaya en fazla gemi veren kral, Aka beylerinin lideri konumundaki Agamemnon'dur. Donanmaya 100 gemi veren Agamemnon, Arkadialılar'a da ödünç olarak 60 gemilik bir yardımda bulunmuştur. Yani aslında onun 160 gemilik bir deniz gücü vardır. Mykenai kralı Agamemnon'dan sonra Pylos kralı Nestor gelir. Adı geçenin bu donanmaya 90 gemilik bir katkısı vardır. Tirinsliler ve Giritliler ise bu donanmaya 80'er gemilik katkıda bulunmuşlardır. Karısı kaçırılan Sparta kralı Menelaos'un gemi sayısı ise 60'dır. Troya Savaşının iki baş kahramanından biri olan Akhilleus'un gemi sayısı ise 50'dir. İthake adasının beyi ve meşhur "tahta at" projesinin mimarı kurnaz Odysseus'un ise sadece 12 gemiye sahip olduğu görülür.

Gemiler Kataloğu incelendiğinde görülür ki, bu ittifaka kıta karası Yunanistan dışında Ege ve Akdeniz adalarında oturan kavimler de katkıda bulunmuşlardır. Bu geniş ittifak yelpazesi, Akalar'ın sadece kıta karası Yunanistan'da değil, tüm Ege ve Akdeniz adalarında da egemen olduklarını gösterir.⁷

Homeros'un İlyada'sında Akalar hakkında verilen bilgi kadar geniş olmasa da Troyalılar ve müttefikleri hakkında da bir şeyler anlatılır.⁸ Troya ordularına Troya kralı Priamos'un büyük oğlu Hektor komuta eder. Troya ittifakında Troyalılar dışında 17 kavmin ismi geçer. Bunların büyük çoğunluğu Anadolu kavimleridir. Çanakkale yöresinden gelenler vardır, Ege, Akdeniz ve hatta Batı Karadeniz yöresinden gelenler vardır. Fakat Frigler, Kikonlar, Paionlar ve Trakyalılar gibi Anadolu dışından bu ittifaka katılan kavimler de vardır.⁹

Homeros'un iddiasına göre bu büyük savaş, Sparta kralı Menelaos'un güzel karısı Helena'nın, Troya prensi Paris tarafından kaçırılması yüzünden çıkmıştı. Fakat bu hadise, tarihçilere göre, savaşın görünürdeki nedeniydi. Gerçek neden ise tamamıyla ekonomik sorunlarla bağlantılıydı. Çünkü Akalar Yunanistan'ın coğrafi şartları yüzünden, MÖ. 2. Binyılın başlarından itibaren deniz ticareti ile geçinmek zorunda kalmışlar ve bu bağlamda özellikle MÖ. 16. yüzyıl ortalarından başlayarak Doğu Akdeniz memleketleri ile yoğun bir ticari ilişki içerisine girmişlerdi. MÖ. 1400'lere kadar Girit'teki Minos Krallığı'nın siyasi egemenliğini tanımak zorunda kalan Akalar, bu tarihten itibaren hem Girit'in hem de Akdeniz

⁶ Homeros, İlyada, (çev. Azra Erhat-A. Kadir), Sander Yayınları, İstanbul 1975, II, 490-760.

⁷ E. Memiş, *a.g.e.*, s.121.

⁸ Homeros, II, 815-875.

⁹ G. L. Huxley, *Achaean and Hittites*, Oxford 1960, s. 36.

sularının gerçek hâkimi oldular.¹⁰ Girit'teki Knossos sarayının tahribi ve Akdeniz sularında egemenliğin el değiştirmesi, Eskiçağ tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Çünkü bu olay, Minos medeniyetinin çöküşüne, Aka medeniyetinin de en parlak çağının başlangıcına işaret eder.¹¹

MÖ. 1400-1250 yılları arasındaki dönem, Akalar'ın hem siyasal hem de ekonomik bakımdan en güçlü oldukları dönemdir. Çünkü bu dönemde Akalar, bütün Ege ve Akdeniz adalarını kolonize ettikleri gibi, Anadolu'nun batı ve güney kıyılarında önemli üsler kurmuşlardı. Bahsi geçen bölgelerde yapılan arkeolojik kazılarda ele geçirilen Aka keramikleri, bu kolonizasyon hareketinin en kuvvetli delilleridir.¹²

Anadolu'nun batı ve güney kıyılarında gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan Aka keramikleri, Hitit metinlerinde zikredilen Ahhiyavalılar'la Homeros destanlarındaki Akalar'ın aynı kavim olup olmadıkları sorusunu gündeme getirmiştir.

Yapılan araştırmalar, Hitit metinlerinde geçen Ahhiyava Krallığı'nın etkinlik sahası ile Aka keramiklerinin yoğun bir biçimde yayıldığı coğrafi alan arasında büyük paralellikler olduğunu ortaya koymuştur. O halde denilebilir ki, Hitit metinlerindeki Ahhiyavalılar ile Homeros destanlarının Akaları aslında aynı kavim idiler.

Asıl merkezi Yunanistan'daki Mykenai kenti olmak üzere, Batı Anadolu kıyıları ile Ege ve Akdeniz sularına da egemen olduğu anlaşılan Ahhiyava Devleti'nin yani Akalar'ın en güçlü olduğu dönem, Hitit İmparatorluğu'nun da en güçlü olduğu döneme rastlar. Zaman olarak bu dönem, MÖ. 1400-1250 yılları arasına tarihlenmektedir. Gerçekten, Anadolu'da güçlü bir Hitit Devleti'nin varlığı, Akalar'ın Doğu Akdeniz limanlarıyla güvenli bir şekilde ticaret yapmalarına imkân sağlıyordu.¹³ Ancak MÖ. 13. yüzyılın ortalarından itibaren, Akdeniz'deki Aka ticareti sekteye uğramaya başladı. Çünkü Anadolu'daki Hitit İmparatorluğu'nun IV. Tuthalya döneminde (MÖ. 1250-1220) yer yer parçalanmaya başlaması¹⁴ ve Hititlere bağlı pek çok kavmin isyan ederek bağımsızlıklarına kavuşması¹⁵

¹⁰ F. H. Stubbings, "The Expansion of Mycenaean Civilization", Cambridge Ancient History II/2, Chp. XXVIII, Cambridge 1975, s. 165.

¹¹ E. Memiş, "Aka Medeniyetinin Doğuşu, Gelişmesi ve Çöküşü", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, X, İzmir 1995, s. 51; Ekrem Memiş, "Ticari İlişkiler Bağlamında Troya savaşlarına Yeni Bir Bakış", *Çağlar Boyunca Üretim ve Ticaret (Prehistorya'dan Bizans Dönemi'ne)*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2019, s. 220.

¹² E. Memiş, "Ticari İlişkiler Bağlamında Troya Savaşlarına Yeni Bir Bakış", s. 221; E. Memiş-C. Bülbül, *Eskiçağda Göçler*, Ekin Kitabevi Yayını, 2. Baskı, Bursa 2019, s.56; Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Kitabevi, 15. Baskı, Bursa 2020, s. 136.

¹³ E. Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Kitabevi, 5. Baskı, Bursa 2019, s.233.

¹⁴ E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, s. 137.

¹⁵ D. Page, *History and The Homeric Iliad*, Los Angeles 1956, s.110.

Akdeniz’de korsanların türemesine yol açmıştı. Bu korsanlar yüzünden Akalı tüccarlar artık Akdeniz’de güvenli bir şekilde dolaşamıyorlardı. Halbuki Akalar’ın yegâne geçim kaynağı, deniz ticareti idi. Zira Yunanistan’da ziraatla geçinebilme imkanları son derece kısıtlı idi. Bu durumda Akalar ne yapacaklardı? Onlar için bir tek çözüm yolu vardı. O da Akdeniz sularında engellenen deniz ticaretini Karadeniz kıyılarına kaydırmaktı. Bunu gerçekleştirebilmek için Çanakkale ve İstanbul boğazlarını aşmak gerekiyordu. Geçilmesi gereken ilk boğaz Çanakkale Boğazı idi ve bu boğazın kontrolü de Troyalılar’ın elinde idi.¹⁶ Boğazı geçebilmenin tek yolu, Troyalıları buradan atmaktı.¹⁷ İşte Troya Savaşları’nın gerçek nedeni bu olmalıdır.

Homeros’un İlyada adlı destanında tüm ayrıntılarıyla ele alınan bu büyük mücadele, arkeolojik bulgulara bakılacak olursa, MÖ. 1240-1230 yılları arasında cereyan etmiş olmalıdır. Zaten Homeros da Troya Savaşları’nın on yıl sürdüğünü ifade etmektedir.

Görülüyor ki, Troya Savaşları cereyan ederken, Hitit İmparatorluğu henüz ayaktadır ve Hitit tahtında da muhtemelen IV. Tuthalya oturmaktadır. Ancak imparatorluğun her köşesinde isyan hareketlerinin başlamış olması ve dış düşmanların da Hititleri adeta bir kısılcın içerisine sokmuş olmaları yüzünden, onlar, uzun süre hâkim oldukları Troya bölgesi halkına ne yazık ki, hiçbir yardımda bulunamamışlardır.¹⁸

On yıl süren bu çetin mücadelenin galibi Akalar olmuştur. Ancak onlar yine de amaçlarına ulaşamamışlar, yani Boğazlar’ı geçerek Karadeniz sahillerini kolonize edememişlerdir. Çünkü Eskiçağ tarihinin en büyük ve en yıkıcı göç hareketlerinden biri olan Ege Göçleri (Deniz Kavimleri Göçü), onların bu emellerinin gerçekleşmesine mâni olmuştur. Gerçekten, MÖ. 13. yüzyılın son çeyreği ile 12. yüzyılın başlarında olmak üzere iki aşamada vuku bulan bu büyük göç hareketi, Eski Yakın Doğu dünyasında büyük yıkımlara ve değişimlere yol açacaktır.¹⁹

2-Doğu-Batı Mücadelesinde İkinci Aşama: Pers-Yunan Savaşları

Doğu-Batı mücadelesinin ikinci raundunu oluşturan Pers-Yunan savaşlarına geçmeden önce, Pers Krallığı’nın kuruluşu ve gelişmesi hakkında kısaca bilgi vermeye çalışalım.

¹⁶ E. Memiş, *Troya ve Troyalılar*, s. 126; E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s.47.

¹⁷ E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, s. 137.

¹⁸ E. Memiş, *a.g.e.*, s.138; E. Memiş, “Ticari İlişkiler Bağlamında Troya Savaşlarına Yeni Bir Bakış”, s.225.

¹⁹ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s. 87-92; R. D. Barnett, “The Sea Peoples”, *Cambridge Ancient History II/2*, chp. XXVII, Cambridge 1975, s.359-371; Firuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, 2. Baskı, Ankara 1987, s.125-126; J. Morris, *The Origins of the Sea Peoples*, Florida State University Classics, Florida 2006, s.1-54; E. Memiş-C. Bülbül, *Eskiçağda Göçler*, s.107-121; E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, s.165-174.

Aynı ırktan geldikleri anlaşılan Medler ve Persler, bugünkü İran topraklarında tarih sahnesine çıkmışlardı. MÖ 9. yüzyıldan itibaren çivi yazılı belgelerde zikredilmeye başlayan Persler'in ilk kralları hakkında ayrıntılı bilgilere sahip değiliz.²⁰ Ancak Büyük Kyros da denilen II. Kyros'un (MÖ 559-530) Pers tahtına çıkması ile birlikte, Persler Eski Yakın Doğu'nun en büyük siyasi güçlerinden biri haline gelmişlerdir. Çünkü II. Kyros, MÖ. 550 yılında Med Krallığı'nı ortadan kaldırdıktan sonra, MÖ. 546 yılında da Lidya Krallığı'nın siyasi varlığına son vermiştir. Böylece Anadolu topraklarının tamamı Persler'in egemenliği altına girmiştir.²¹ II. Kyros, MÖ 539 yılında da Yeni Babil Devleti'ni yıkmış, Babil kralı II. Nabukadnezar'ın MÖ. 586 yılında Babil'e sürgün ettiği Yahudileri de hürriyetlerine kavuşturmuştur.²² İşte bu yüzdendir ki Yahudiler, Tevrat'ta, Pers kralı II. Kyros'u Yahudi Tanrısı Yahova'nın elçisi olarak selamlamakta ve onu göklere çıkarırcasına methetmektedirler.²³

Ege Denizi kıyılarından Hindistan'daki İndus vadisine kadar uzanan geniş imparatorluk topraklarını daha kolay yönetebilmek için satraplıklar (eyaletler) kuran II. Kyros, MÖ 530 yılında İskitler'in akrabaları olan Massagetler'e karşı savaşırken hayatını kaybetti. Kyros'un oğlu ve halefi II. Kambizes (MÖ 530-522), herhangi bir sorun yaşamadan babasının tahtına oturdu. Kyros'un, oğlu II. Kambizes'e bıraktığı miras gerçekten muazzamdı. Onun fetihleriyle Persler, o günkü dünyanın en büyük siyasi gücü haline gelmişlerdi. Bu yüzdendir ki, tarihçiler, II. Kyros'u, Pers Devleti'nin gerçek kurucusu olarak kabul ederler. Fakat o, sadece kurucu değil, aynı zamanda Pers Devleti'ni imparatorluğa dönüştüren kişiydi.²⁴

II. Kambizes, MÖ 525 yılında Mısır'ı fethederek, babasının hayalini de gerçekleştirmiş oldu. MÖ 522 yılına kadar Mısır'da kalan II. Kambizes, ülkesinde patlak veren Gavmata isyanını bastırmak üzere yola çıktı, ancak bir kaza sonucunda atından düşerek yolda öldü (MÖ 522). Geride bir halef bırakmadığı için, Pers tahtına, Gavmata isyanını bastıran Darius geçti.²⁵

Eski Yakın Doğu'nun en dikkate değer hükümdarlarından biri olan I. Darius (MÖ 522-486), yalnız kendisine bırakılan sınırları korumakla kalmadı, aynı zamanda örnek bir

²⁰ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2015, s.95.

²¹ Ekrem Memiş, *Eski İran Tarihi (Medler, Persler, Partlar)*, Ekin Kitabevi Yayını, Bursa 2018, s.33.

²² Ekrem Memiş, *İsrail Nereye Koşuyor? (En Eski Çağlardan Günümüze İsrail-Filistin Mücadelesi)*, Ekin Kitabevi Yayını, Bursa 2006, s.96; O. Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.95.

²³ Kutsal Kitap, 2. *Tarihler*, XXXVI, 22-23.

²⁴ E. Memiş, *Eski İran Tarihi*, s.35.

²⁵ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s.255; M. Brosius, *The Persians*, Taylor and Francis Group Press, London and New York 2006, s.15.

teşkilat vücuda getirmek suretiyle, Pers Krallığı'nı o zamanki dünyanın en güçlü devleti haline getirdi. Onun kurmuş olduğu devlet teşkilatı öylesine sağlam temeller üzerine oturtulmuştu ki, Pers Krallığı, bu temeller üzerinde yaklaşık 200 yıl daha varlığını sürdürecekti.²⁶

Bütün büyük hükümdarlar gibi, Pers Kralı I. Darius da tüm dünyayı egemenliği altına almayı amaçlıyordu. Selefleri Anadolu'yu, Mezopotamya'yı ve Mısır'ı ele geçirmişlerdi. Hindistan'a kadar uzanan topraklar da Pers egemenliği altında idi. Ama bütün bu ülkeler, birer Doğu ülkesiydi. Gerçek anlamda bir dünya imparatorluğu oluşturabilmek için, Batı dünyasından da bazı ülkeleri topraklarına katmalıydı. Bu bağlamda Pers topraklarına en yakın Batı ülkesi Yunanistan'dı. Eğer bu toprakları ele geçirebilirse, Boğazlar'dan gelebilecek her türlü tehlike kolaylıkla önlenebilirdi.

Fakat ilginçtir ki, Darius, birdenbire karar değiştirerek, Güney Rusya topraklarında oturmakta olan İskitler üzerine bir sefer düzenlemek için hazırlıklara başladı. Ancak hiç şüphe yoktur ki, onun asıl amacı İskitya'yı fethetmek değildi. O, gerçekte Yunanistan'ı fethetmek istiyordu. Bu fethin gerçekleşebilmesi için de Yunanistan'ın hayati ihtiyaçlarını karşılayan ülke ile Yunanistan arasındaki bağlantıyı kesmek, yapılabilecek ilk ve en önemli işti. Yunanistan'ın hayati ihtiyaçlarını ve özellikle de kereste ve buğday gibi çok lüzumlu ihtiyaçlarını karşılayan ülke ise İskitya idi.²⁷

Darius, MÖ. 513 yılında, gemilerin yan yana dizilmesiyle oluşturulan bir köprü üzerinden Bosporus'u (İstanbul Boğazı) geçerek, Trakya içlerine doğru yöneldi.²⁸ Aynı şekilde donanmasını da karadan giden orduyu Tuna nehrinin ağzında karşılaması için Karadeniz'e gönderdi. Pers ordusu Tuna'ya doğru yol alırken, Trakyalı bir kabile olan Getaeler'in topraklarını zapt etti.²⁹ Ordusu Tuna nehrine ulaştığı zaman Darius, sallardan kurulu bir köprü vasıtasıyla nehrin karşı tarafına geçti. Köprüyü muhafaza etme işini de İyonyalılar'dan oluşan bir müfrezeyle bıraktı. Pers kralı, 60 gün içerisinde dönmezse ve İyonyalılar da bu köprüyü koruyamazlarsa, kralın talimatı gereğince köprüyü yıkacaklardı. Bütün bu işler planlandıktan sonra Darius, İskitler'i aramaya başladı.³⁰

²⁶ E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s.55.

²⁷ Ekrem Memiş, *İskitler'in Tarihi*, Çizgi Kitabevi, 2. Baskı, Konya 2005, s.48; E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s.55.

²⁸ Herodotos, *Herodot Tarihi*, (çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, IV, 89.

²⁹ G. Vernadsky-M. Karpovich, *Ancient Russia*, New Haven 1943, s. 69.

³⁰ T. T. Rice, *The Scythians*, London 1958, s. 46; E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s.56.

Darius, İskitya içlerine doğru yavaş yavaş ilerlerken, İskitler de kendilerine göre birtakım önlemler alıyorlardı. Onlar, güçlü Pers kralı karşısında, komşularının yardımı olmaksızın ayakta duramayacaklarını gayet iyi biliyorlardı. Bu yüzden onlar, komşularını tek tek dolaştılar. Onları birlik olmaya çağırdılar. Birlikte hareket etmezlerse, sonlarının felaket olacağını anlatmaya gayret ettiler. Fakat Geloni, Budin ve Sarmat kabileleri dışındaki komşu halklar, güçlü Pers kralına karşı savaşmak yerine onun affına sığınmayı tercih ettiler. Bu yüzden, kendi kaynaklarına güvenmekten başka çareleri kalmayan İskitler, emniyeti azar azar toprak bırakarak geri çekilmek politikasında aramaya karar verdiler. Her zaman yaptıkları gibi, orduyu üç gruba ayırdılar. Bu gruplardan her birine, Kraliyet İskitleri'ne mensup bir komutan kumanda edecekti. İdanthyrsos, Skopasis ve Taxakis isimlerini taşıyan bu komutanlar, aralarında şu karara varmışlardı: Üç gruptan hangisi Darius tarafından takip edilirse, o grup, kuyuları ve çeşmeleri kapatarak, ekili araziye ve otlak yerlerini yakarak içerilere doğru geri çekilecekti. Bu taktik, yüzyıllar sonra Ruslar tarafından Napolyon'a ve Hitler'e karşı kullanılacak olan "Yakılan Toprak Stratejisi"nin klasik örneği oldu.³¹

Darius, Don nehrini geçip Volga'ya doğru ilerlemeye başladı. İskitler taktik gereği devamlı olarak geri çekiliyorlardı. Pers kralının Tuna nehrinin üzerindeki köprüyü savunmaları için İyonyalılara verdiği 60 günlük süre hızla doluyordu. Darius'un askerleri bu yararsız kovalamacadan bıkmaya başlamışlardı. Persler'e ait hayvanlar yem sıkıntısı çekiyorlardı. Ancak İskitler doğu istikametinde geri çekilmeye devam ediyorlardı. Darius'un sabrı artık tükenmek üzereydi. Nihayet o, takip ettiği İskit kralı İdanthyrsos'a aşağıdaki sözleri içeren bir mektup gönderdi: "Ey garip adam, yapabileceğin başka iki şey varken, niçin devamlı kaçıyorsun? Eğer kendini bana karşı koyabilecek kadar güçlü sayıyorsan ona göre davran, kaçmayı bırak, savaşa gir; yok eğer kendini daha aşağı görüyorsan gene boyuna yürümekten vazgeç; efendine haraç olarak toprak ve su getir, huzuruna çık".

Fakat İskit kralı, Pers kralı Darius'a, mağrurane bir şekilde şu cevabı gönderdi: "İranlı, işte benim kanaatim: Ben hiç kimseden ne korkar ne de önünden kaçırım. Senden de kaçtığım yok. Şimdiye kadar yapmış olduğum şey, barış zamanında her zaman yaptığım şeydir. Neden hemen savaşa girmiyorum, onu da sana açıklayayım: bizim ne kentimiz var ne de bir tek dikili ağacımız, ki elden gitmesin ya da yakılıp yıkılmasın diye korkup savaşa girelim; ama siz eğer ille de savaşmak istiyorsanız, bizim atalarımızın mezarları var; onları bulun, onlara el kaldırın, o zaman görürsünüz mezarlarımız için dövüşüyor muyuz,

³¹ E. Memiş, *Eski İran Tarihi*, s.43.

*dövüşmüyor muyuz? Ama daha önce ve keyfimiz istemediği sürece, sizinle savaşmayacağız. Savaşa çağrın için sana vereceğim cevap, işte bundan ibaret”.*³²

Daha ileriye gitmenin faydasız olduğunu anlayarak cesareti kırılan Darius, geri çekilmeye karar verdi. Ancak geri çekilirken İskitler’in mükerrer saldırıları yüzünden ağır kayıplar veren Darius, güçlkle de olsa canını ve ordusunun önemli bir kısmını kurtarmayı başardı. Bu yenilgiden sonra Pers kralı, bir daha Kuzey Avrupa içlerine girmeye kalkışmadı.³³

George Vernadsky³⁴, Darius’un İskitya seferinin büyük bir başarısızlık oluşu kanaatindedir. M. I. Rostovtzeff³⁵ ise, bu hususta farklı bir değerlendirme yapmıştır. Adı geçen bilim adamına göre, Darius’un İskit İmparatorluğu’nu fethetme ve ona boyun eğdirme gibi bir amacı yoktu. Onun yegâne maksadı, “Pers gücünün bir delili olarak İskit Krallığı’na unutulmaz bir akın yapmak ve İskit ordusuna ağır bir darbe indirmektir”. Rostovtzeff, Darius’un bu girişiminde başarılı olduğuna inanır. Fakat biz aynı kanaatte değiliz. Çünkü Darius, seferinde başarılı olmuş olsaydı, hiç şüphesiz daha içerilere girmekten kaçınmazdı.³⁶

Pers kralının İskitya üzerine tertiplelediği ve görünüşe göre başarılı olamadığı bu sefer sonunda Yunanistan şimdilik rahat bir nefes alabilirdi. Ancak bu başarısızlık bile, Persler’i Yunanistan’ı fethetme hayalinden vazgeçirebilmiş değildi. Persler bu hayallerini kısa bir süre için rafa kaldırmışlardı ama zamanı geldiğinde tekrar harekete geçeceklerdi. Üstelik Pers kralı İskitya seferinden döndükten sonra Trakya ve Batı Karadeniz kıyılarının Pers egemenliğine girmesini sağladığı gibi, Boğazlar’ın kontrolünü de ele geçirmişti. Böylece Yunanistan ve Batı Anadolu’daki kent devletlerinin ve özellikle de Karadeniz’de adeta bir deniz imparatorluğu kurmuş olan Miletos’un buradaki ticareti engellenmiş; Karadeniz’den Ege’ye akan buğday trafiğine engel olunmuştu.³⁷

Doğrusunu söylemek gerekirse, MÖ. 546 yılında Lidya Devleti’ni yıktıktan sonra İyonya kentlerini de ele geçiren Persler, önceleri bunlardan sadece vergi almışlar, fakat iç işlerine ve ticaretlerine karışmamışlardı. Ancak bir süre sonra bu kentlerin başına kendilerine yandaş olan tiranlar getirmeğe kalkmışlar ve yukarıda ifade ettiğimiz gibi, ekonomik baskı da

³² Herodotos, IV, 126-127.

³³ E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s.58; E. Memiş, *Eskiçağda Türkler*, Çizgi Kitabevi, 3. Baskı, Konya 2009, s. 80.

³⁴ G. Vernadsky-M. Karpovich, *a.g.e.*, s. 70.

³⁵ M. I. Rostovtzeff, *Skythien und der Bosporus*, Volume 1, Stuttgart 1931, s. 39.

³⁶ E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s.59; E. Memiş, *İskitlerin Tarihi*, s. 47.

³⁷ O. Tekin, *a.g.e.*, s.100.

uygulamaya başlamışlardı. Bu durumdan şikayetçi olan İyonya kentleri, Miletos ‘un önderliğinde MÖ.500 yılında ayaklanmışlardı.³⁸

Ayaklanan İyonya kentleri, başlarında bulunan Pers yanlısı tiranları devirerek, bağımsızlıklarını ilan ettiler. Fakat bu başarıyı sürekli hale getirebilmek için yardıma ihtiyaçları vardı. Çünkü bir süre sonra Persler’in bölgeye gelip, hepsini cezalandıracağı muhakkaktı. İyonyalılar’ın yardım çağrısına, dahili meseleleri dolayısıyla Sparta kayıtsız kaldı. Buna karşılık Atina 20, Miletos’la bir ittifak anlaşması bulunan Eretria da 5 gemiyi İyonya’nın yardımına gönderdiler.³⁹ Aigina ve Korint gibi büyük donanmaları olan şehirler ise tamamıyla pasif durumda kalmayı tercih ettiler.⁴⁰

Aslına bakılacak olursa, İyonya Ayaklanması milli bir nitelik taşımıyordu. Çünkü İyonya kentlerinin tamamı bu ayaklanmaya katılmamışlardı. Üstelik katılanlar arasında da tam bir birliktelik yoktu. Eğer bu ayaklanma, bir süre sonra başlayacak olan Pers-Yunan Savaşları’nın en azından görünürdeki nedenini teşkil etmeseydi, Yunan tarihindeki diğer benzerleri gibi, sıradan bir ayaklanma olarak kalacaktı.⁴¹

Persler’in savaş hazırlıkları oldukça uzun sürmüştü görünüyor. Esasında bu gecikmenin temel sebebi, Pers İmparatorluğu’nun muhtelif bölgelerinde patlak veren isyan girişimleri idi. Persler bütün bu isyanları bastırdıktan sonra, Yunanistan seferini nihayet başlatabildiler. Gerçekten, MÖ. 491 yılında Pers kralının elçileri Yunanistan’a gelerek, bütün Yunan kentlerinden Pers egemenliğini kabul ettiklerinin kanıtı olarak toprak ve su istediler. Atina, Pers kralının bu talebini geri çevirince, Yunanistan üzerine yapılacak olan sefer kesinleşmiş oldu.

İyonya ayaklanmasının önderliğini yapan Miletos kenti, Persler tarafından yakılıp yıkıldı. Şimdi sıra İyonya kentlerine gemi yardımında bulunan Eretria ve Atina’ya gelmişti. Esasen bu sıralarda Atina’nın durumu pek parlak görünmüyordu. Çünkü iç politikada demokratlarla aristokratlar devamlı çekişme halinde idiler. Dışarıda ise durum daha da vahimdi. Zira güneydeki Aigina adası eskiden beri Atina’ya düşmandı ve şimdi de Persler’e sempati besliyordu. Kuzeydeki Boiotia da Atina’ya düşman olmuştu. Bu sıralarda Atina donanması da oldukça zayıf durumda idi. Uzaklarda bulunan Sparta’dan da ani bir yardım

³⁸ M. Brosius, *a.g.e.*, s. 22.

³⁹ G. B. Gray-M. Cary-D. Litt, “*The Reign of Darius*”, Cambridge Ancient History, IV, chp. VII, Cambridge 1977, s. 221; F. Williams, *Ege Medeniyetleri Tarihi*, Çev.: M. Kalaycıoğlu, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul 1993, s.135.

⁴⁰ E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s. 61.

⁴¹ E. Memiş, *a.g.e.*, s. 61.

beklenemezdi. İşte Persler, Atina'nın bu en zayıf durumundan yararlanarak harekete geçtiler.⁴²

MÖ. 490 yılında Datis ve Artafernes komutasında 15 bin kişilik bir Pers ordusu, Kilikya'dan gemilere bindirildi. Bu birlikler Rodos üzerinden Naksos'a geçirildi. Ada, MÖ. 500 yılında Persler'e karşı koyduğu için, on yıl gecikmeli de olsa cezalandırıldı. Daha sonra Evboia yarımadasına çıkartma yapıldı. Burada İyonya ayaklanması sırasında 5 gemilik bir yardımda bulunan Eretria kenti, yakılıp yıkıldı. Kent halkı da Susa'ya sürgün edildi.⁴³ Şimdi sırada ayaklanmaya 20 gemilik bir yardımda bulunan Atina vardı.

Persler, Atina'nın Pers yanlısı eski tiranı Hippias'ın önerisine uyararak, Maraton koyu boyunca çıkartma yaptılar. Bunun üzerine Atinalılar, Sparta'dan acele yardım istediler. Fakat bu yardımın gecikeceği anlaşılınca, Atinalılar kendi imkanları ile kentlerini savunmak zorunda kaldılar. Kentteki tiran taraftarlarından çekinildiği için, Persler'e karşı savunmayı Atina surları içinde değil, Maraton ovasında yapmaya karar verdiler. Miltiades, 10 bin kişilik bir kuvvetle Persler'e karşı saldırıya geçti ve önce kanatlarda sonra da merkezde düşmanı yendi. Ancak Persler düzenli bir şekilde geri çekilerek gemilerine binmeyi başardılar ve Anadolu'ya döndüler. Atina, kazanmış olduğu bu zaferle bütün Yunanistan'ı Pers istilasından şimdilik kurtarmış oldu. Yunanlı şairler, Atinalılar'a övgüler yazdılar. Başta Miltiades olmak üzere, savaşta kahramanlık göstermiş olanların heykelleri dikildi.⁴⁴

Persler bu yenilgiden on yıl sonra yeniden Yunanistan'a saldırdılar. Bu defa amaçları ayaklanmaya yardım eden kentleri cezalandırmak değil, fakat bütün Yunanistan'ı istila etmektir. Bu on yıllık arada Persler'in er ya da geç kendilerinden intikam alacağını bilen Atinalılar, Temistokles'in planına uyararak kuvvetli bir donanma vücuda getirdiler. MÖ. 480 yılında Pers kralı Kserkses (Xerxes), kuvvetli bir ordu ile Trakya ve Makedonya üzerinden Yunanistan'a girdi. Ayrıca Pers donanması da bu harekate katılmıştı. Termopilai geçidinde birleşik Yunan kuvvetleri tarafından durdurulan Persler, geçidin gerisindeki Artemision mevkiine bir çıkartma girişiminde bulundular. Fakat Yunan donanması, bu girişimi engelledi. Bu durum karşısında Persler, geçidi zorlamaktan başka çare bulamadılar. Sonunda yurttaşlarına ihanet eden bir Yunanlı'nın rehberliği ile dağlardaki gizli geçitlerden geçerek, Yunanlıları arkalarından çevirdiler. Ancak Sparta kralı Leonidas yönetimindeki küçük bir kuvvet, son erine kadar çarpışarak düşmanı oyaladı ve böylece müttefik Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesini sağladı. Termopilai geçidini aşan Persler, bütün Orta Yunanistan'ı ele

⁴² A. M. Mansel, *a.g.e.*, s. 271.

⁴³ Herodotos, IV, 119.

⁴⁴ E. Memiş, *a.g.e.*, s.65; O. Tekin, *a.g.e.*, s. 102.

geçirdiler, Atina'yı da yakıp yıktılar. Fakat Persler, Salamis Koyu'nda verdikleri deniz savaşını kaybettiler. Bu yenilgiden sonra, Pers kralı Kserkses İran'a döndü. Pers kuvvetlerinin yönetimini üstlenen Mardonias, kışı geçirmek üzere Kuzeydeki Teselya'ya çekildi. MÖ. 479 yılında her iki taraf, Plataia mevkiinde son kez karşı karşıya geldiler. Yunan kuvvetlerinin başında Sparta kralı Pavsaniyas bulunuyordu. Bu meydan savaşını da kazanan Yunanlılar, Yunanistan'ı Pers istilasından tamamıyla kurtardılar. Bu savaştan sonra Yunanlılar'ın Persler'e karşı saldırıya geçtiklerini görüyoruz.⁴⁵

Pers-Yunan Savaşları sonunda Yunanlılar'ın milli duyguları kuvvetlendi, ancak aralarında yaşadıkları rekabet yüzünden yine de daimî bir birlik oluşturamadılar. Doğrusunu söylemek gerekirse, Pers-Yunan Savaşları'ndan sonra Atina'nın üstün bir duruma gelmesi, Sparta ile aralarında bir rekabete neden oldu. Çünkü MÖ. 478 yılında Atina'nın kurduğu "Attika-Delos Deniz Birliği", haklı olarak Sparta'yı kuşkulandırdı. Gerçekten, bu birliğin kuruluşuyla Atina, Yunanistan'ı, Ege adalarını ve Batı Anadolu kentlerini egemenliği altına almıştı. Neredeyse 200 şehir devletinden oluşan bu birliğe İyonya, Marmara ve Trakya ile Ege adalarındaki şehir devletleri katılmışlardı. Birliğin gayesi, Atina'nın önderliğinde Persler'le mücadele ederek, İyonya kentlerini Pers egemenliğinden tamamen kurtarmaktı. Birliğe katılanlar, durumlarına göre, asker, donanma ya da para yardımında bulunuyorlardı. Attika-Delos Deniz Birliği, Yunanlılar'ın siyaset alanında kurabildikleri en büyük birlikti. Birliğin kuruluşundan bir süre sonra Atina'da birtakım değişiklikler olmuş ve yönetimin başına Perikles geçmişti. Perikles, Sparta ile aslında gergin olan bağları koparmış ve MÖ. 460 yılından itibaren hem Spartalılar'la hem de Persler'le mücadele etmek zorunda kalmıştı. Fakat bir süre sonra, iki cephede birden savaşmanın Atina'yı ziyadesiyle yıpratmış olduğunu görerek, evvela Persler'le MÖ. 447 yılında Kallias Barışı'nı yapmış, MÖ. 446 yılında da Spartalılar'la 30 yıllık bir barış antlaşması imzalamıştı.⁴⁶

MÖ. 446'dan Pelopones Savaşları'nın başlangıcı olan MÖ. 431 yılına kadar geçen döneme, "Perikles Devri" adı verilir. 15 yıl süren bu devir, Atina'nın en parlak devridir. Atina bu dönemde Attika-Delos Deniz Birliği devletlerini siyasi ve ekonomik bakımdan sıkı bir denetim altına almış ve Delos'taki birlik hazinesini bir bahane ile Atina'ya getirterek, dilediği gibi harcamaya başlamıştı. Atina'nın bu keyfi hareketine karşı çıkan şehirler olmuş, ancak bunlar şiddetle cezalandırılmışlardı. Anlaşıldığı kadarıyla Atina'nın liderliği altındaki Attika-Delos Deniz Birliği, adeta bir deniz imparatorluğu haline gelmişti. Perikles, Atina kentini ve

⁴⁵ E. Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s.260-261; O. Tekin, a.g.e., s.103; F. Williams, a.g.e., s.144.

⁴⁶ E. Memiş, a.g.e., s. 261; F. Williams, a.g.e., s. 158.

Pire limanını her türlü saldırıya karşı koyabilecek şekilde yeniden tahkim etti. Sparta ile her geçen gün artan gerilimin bir savaşla sonuçlanacağı muhakkaktı. Nitekim Atina, ticaret alanını batıya doğru genişletmek isteyince, çıkarları bozulan Pelopones devletleri, Sparta'nın önderliğinde bir araya gelerek, Atina'ya karşı cephe aldılar. Sparta, Atina'ya, deniz birliğini bozmasını ve Perikles'i de Atina'dan çıkarmasını talep eden bir nota verdi. Atina'nın bu istekleri reddetmesi üzerine, MÖ. 431'de savaş başladı.⁴⁷ Bu savaşta Atina'nın en büyük şanssızlığı, MÖ. 429 yılında doğudan gelen bir veba salgını sonunda Perikles'in ölmesidir. Bu sırada Atina'da Pelopones Birliği'ne karşı Atina'nın mücadelesini sürdürebilecek donanımına sahip bir devlet adamı yoktu. Uzun süren mücadeleler sonunda her iki taraf da yorgun düştüğünden, MÖ. 421 yılında Nikeas Barışı yapıldı.⁴⁸ Barış şartlarına göre, her iki taraf da aldığı yerleri iade edecekti. Bir süre sonra Atina'da iş başına gelen Perikles'in genç yeğeni Alkibiades'in maceracı politikası, Atina ile Sparta'nın tekrar savaşa girmesine neden oldu. Sonunda Persler'den de yardım gören Spartalılar, Atina donanmasını Galiopolis (Gelibolu) dolaylarında Aigospotamoi (Cumalidere) mevkiinde bir baskına uğratarak yok ettiler. Bütün gücünü donanmasından alan Atina, bu avantajından yoksun kalınca, yenilgiyi kabul etmek zorunda kaldı (MÖ. 404). Böylece 27 yıl süren Pelopones Savaşları'nı Sparta kazanmış oldu. Ancak o da en az Atina kadar yıpranmış durumdaydı.

Görülüyor ki, Pelopones Savaşları aslında Yunan şehir devletleri arasında yaşanmış bir iç harpti ve lider konumundaki Atina ve Sparta'nın 27 yıl boyunca gerek askeri gerekse ekonomik yönden tükenmelerine yol açmıştı.⁴⁹ Ancak bu iki şehir devletini birbirine düşüren ve belki de bu iç savaşı kurgulayan asıl aktör, Pers İmparatorluğu idi. Çünkü Persler savaş meydanlarında galip gelemeseler de masa başı oyunları ile Yunan kentlerini birbirine düşürerek, onları diledikleri biçimde yönlendirmeyi ve kontrol etmeyi başarmışlardı. Gerçekten Persler, bazen Sparta'dan bazen de Atina'dan yana tavır alarak, Yunan siyasetine istedikleri gibi yön veriyorlardı. Başka bir ifadeyle, Yunanistan'ın iç ve dış politikası, Pers krallarının elinde bir oyuncak haline gelmişti.⁵⁰

En sonunda MÖ. 386 yılında Spartalı Antialkidas, Yunan şehir devletleri ile Pers Büyük Kralı arasında yeni bir antlaşma yapılmasını sağladı. Bu antlaşma, Persler'in siyasi üstünlüğünün resmen tanınması idi.⁵¹ "Kral Barışı" da denilen bu antlaşma, daha ziyade bir

⁴⁷ E. Memiş, *a.g.e.*, s.262.

⁴⁸ H. Bengtson, *The Greeks and the Persians*, New York 1968, s.96; O. Tekin, *a.g.e.*, s.111; E. Memiş, *a.g.e.*, s.262.

⁴⁹ E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s.80.

⁵⁰ E. Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s.263.

⁵¹ A. T. Olmstead, *History of the Persian Empire*, 5. Baskı, Chicago 1966, s. 394-395.

emirname niteliğinde idi. Antlaşma şartlarına göre, Batı Anadolu'daki İyon kentleri Pers egemenliğine geçecek, Yunan şehir devletleri tamamen bağımsız olacak ve hiçbir şekilde aralarında birlik meydana getiremeyeceklerdi. Bu barışı Pers Büyük Kralı bizzat garanti ediyor ve barış şartlarına uymayanların şiddetle cezalandırılacakları ifade ediliyordu.⁵²

3-Doğu-Batı Mücadelesinde Üçüncü Aşama: Büyük İskender'in Asya Seferi

Barış şartlarını uygulamayı, Yunanistan'da önder devlet olarak Sparta üstlendi. Şartların bütün sıklığına rağmen, MÖ. 378 yılında Atina, Thebai Devleti ile birleşerek İkinci Attika-Delos Deniz Birliği'ni kurdu. Birliğin teşkilatı, bir önceki birliğin aynısı olmakla beraber, birliğe katılan şehir devletleri üzerinde baskı uygulanmayacağı kesinlikle belirtilmişti. Bu sıralarda Thebai kentinin kalkındığı görülmektedir. MÖ. 371 yılında Sparta orduları Thebai ordularına yenilince, Pelopones Birliği'nde dağılma süreci başladı. O zamana kadar yenilmez olduğu düşünülen Sparta ordusunu yenen Thebaili komutan Epameinondas, Atina dışta kalmak üzere, Orta Yunanistan'da siyasal birliği sağlamayı başardı. Ancak MÖ. 362 yılında meydana gelen Mantinea Savaşı'nda, adı geçen komutan ölünce, Yunan birliğini sağlama hayalleri suya düştü. Çünkü bu birliği sağlayabilecek yegâne kişi, Epameinondas idi ve o da beklenmedik bir şekilde ölmüştü.

Her şeyin bittiği ve bütün umutların tükendiği bir anda, Makedonya kralı II. Philip sahneye çıktı. "Çarpık savaş düzeni" denilen yeni bir harp taktığının de mucidi olan II. Philip, girmiş olduğu bütün savaşlarda üstünlük sağlamıştı. Bu adam, Yunan birliğini sağlayabilirdi. Fakat ortada bir sorun vardı: II. Philip Yunan değil, Makedon'du. Bu nasıl olacaktı? Üstelik Atina'nın önde gelen hatiplerinden Demosthenes, II. Philip'in Yunan birliğini sağlamasına şiddetle karşı çıkıyor, Atina sokaklarında onun aleyhine konuşmalar yapıyordu. Aslında Demosthenes de Yunan birliğinin teşkilinden yana idi. Ama o, bu işin, Atina'nın önderliğinde olmasını arzu ediyordu. Atina'nın bir başka ünlü hatibi İsokrates ise, Makedon orijinli de olsa, bu birliği gerçekleştirebilecek tek kişinin II. Philip olduğunu hissediyor ve her platformda II. Philip'i destekliyordu. Gerçekten, Makedonya Krallığı, II. Philip zamanında en kudretli devrini yaşamaktaydı. II. Philip, Trakya ve Yunanistan'da giriştiği başarılı seferlerden sonra, MÖ. 338 yılında Korint'te, Sparta hariç, bütün Yunan şehir devletlerinin katılımıyla bir kongre topladı. Burada Yunan şehir devletleri, aralarında birleşme kararı alarak, "Hellen Birliği"ni kurdular. Kongre, II. Philip'i başkanlığa ve başkomutanlığa seçti. Bu seçimle birlikte Yunanistan aslında Makedonya Krallığı'nın egemenliği altına girmiş oluyordu. MÖ. 337 yılında II. Philip, Pers-Yunan Savaşları'nın öcünü almak amacıyla Persler'e karşı

⁵² M. Brosius, *a.g.e.*, s.28.

verilecek mücadelede Yunan şehir devletleriyle anlaştı. Artık her şey tamamdı. Fakat umulmadık bir şey oldu: MÖ. 336 yılında II. Philip, kızının düğününde bir suikast sonucunda öldürüldü.⁵³

Öyle sanıyoruz ki, Pers-Yunan Savaşları'ndan galip ayrılan Yunan şehir devletlerini birbirine düşürmek suretiyle Pelopones Savaşları'nın fitilini ateşleyen Persler, yine iş başında idiler. II. Philip'in katledilmesi hadisesinde de büyük bir ihtimalle yine Persler'in parmağı vardı. Persler, II. Philip'in katledilmesiyle Yunan birliğini bozduklarını ve kendilerine karşı düzenlenecek olan intikam seferini bertaraf ettiklerini zannediyorlardı. Fakat işler planladıkları gibi gitmeyecekti. Çünkü II. Philip ortadan kaldırılmıştı ama yerine geçen oğlu Büyük İskender, babasını aratmayacak özellikleri taşıyan genç ama savaş deneyimi olan bir liderdi. Üstelik İskender, Aristoteles gibi yaşadığı dönemin ünlü hocalarından ders almış, bilime ve bilgiye değer veren akıllı bir kraldı.

III. Alexander adıyla tahta çıkan, fakat Arap tarihçilerinin Büyük İskender dedikleri genç Makedonya kralı, sahip olduğu olağanüstü enerji ile derhal hükümet işlerini ele aldı. Önce içerideki taht iddiacılarını ortadan kaldırdı, ardından da Makedonya'nın kuzeyindeki rahatsızlık verici unsurlar olan Traklar, İllirler ve Galler'in (Keltler) yerlerini işgal ederek, devletini emniyet altına aldı.⁵⁴ Artık kafasında planladığı "Doğu'nun Fethi" politikasını gerçekleştirebilirdi. Fakat bunu yapabilmek için öncelikli olarak Anadolu'nun Pers egemenliğinden kurtarılması gerekiyordu. Bundan sonraki adımlar, buradan elde edilecek sonuca göre atılacaktı. Ancak şunu özellikle belirtmek lazımdır ki, Doğu'nun temsilcisi olan Pers İmparatorluğu, gerek asker, cephane ve silah, gerekse nakil vasıtaları bakımından İskender'in kuvvetlerinden kat kat üstündü. Fakat unutmayalım ki, İskender de bu sefere bütün Yunan dünyasının maddi ve manevi vasıtalarıyla donanmış olarak çıkıyordu. Üstelik, uyguladığı harp taktik ve stratejisi de Pers İmparatorluğu'na tanıdık değildi.⁵⁵ Büyük İskender'in Persler'le girişeceği mücadelenin ayrıntılarına geçmeden önce, Pers İmparatorluğu'nun durumuna da kısaca göz gezdirelim.

I.Darius'tan (MÖ. 522-486) sonra, Pers İmparatorluğu'nun sürekli bir çöküş sürecine girdiği anlaşılmaktadır. Fakat İndus boylarından Ege Denizi'ne ve Mısır'a kadar uzanan bu geniş imparatorluğun teşkilatı öylesine mükemmel ve ekonomik vasıtaları öylesine çoktu ki, imparatorluk, daha uzun yıllar varlığını devam ettirebilirdi. Eski Akkad ve Babil krallarının geleneğini aynen devam ettiren Pers kralları da "Büyük Kral" veya "Krallar Kralı" gibi

⁵³ M. Brosius, *a.g.e.*, s. 31, O. Tekin, *a.g.e.*, s.124; E. Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s.264.

⁵⁴ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s.434.

⁵⁵ E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s. 82.

unvanlar alarak, o zamanın bilinen dünyası üzerinde egemenlik iddiasında bulunmakta idiler. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Kserkses'in (MÖ. 486-465) MÖ. 480 yılında Salamis deniz muharebesinde yenilgiye uğraması, Büyük Kral'ın şeref ve itibarına büyük ölçüde zarar vermişti. Daha sonra II. Darius zamanında (MÖ.424-404), Mısırlılar birçok kez isyan ederek, en sonunda bağımsızlıklarına kavuşmuşlardı. Bütün bunlar bir yana, eski Pers ahlak ve adetleri de yavaş yavaş bozulmaya başlamıştı. Susa'daki kral sarayında yaşanan lüks ve sefih bir hayatın verdiği gevşeklik, merkezi idareyi en hassas yerinden tehdit ediyordu. İmparatorluğun muhtelif bölgelerinde mutlak bir kral gibi hüküm süren satraplar, Büyük Kral'ın yaşam biçimini aynen taklit ediyorlardı. Başkentteki uyumsuzluk ve gevşeklik, MÖ. 4. yüzyılın başlarında satrapların kendi bağımsızlıklarını ilan etme hevesine kapılmalarına zemin hazırladı. İsyen edenlerin ilki, Büyük Kral II. Artakserkses'in (MÖ. 404-359) kardeşi ve o sıralarda Batı Anadolu satrabı olan Genç (Küçük) Kyros idi.⁵⁶ Onbin ücretli Yunan askeri ile birlikte Babil'e kadar ilerleyen Genç Kyros, MÖ. 401 yılında Babil civarındaki Kunaksa mevkiinde, ağabeyi Pers Büyük Kralı II. Artakserkses'e karşı yapmış olduğu savaşta yenildi ve savaş meydanında öldü.⁵⁷ Onbin Ücretli Yunan askerinin savaş sonrası Kuzey Suriye, Doğu Anadolu ve nihayet Karadeniz sahillerine ulaşmaları ve buradan bazen deniz yolu ile bazen de karadan hareket ederek kazasız belasız anayurtları olan Yunanistan'a dönmelerinin hikayesi, Yunan tarihçisi Ksenophon'un "Anabasis" adlı eserinin konusu olmuştur.⁵⁸

Daha sonra Kıbrıs satrabı da bağımsızlığını elde etti. İç Anadolu satrapları da buna benzer hareketlere kalkıştıysa da başarılı olamadılar. Bütün bu satraplar, girişmiş oldukları isyan hareketlerinde hep Yunan ücretli askerlerini kullanmışlardır.

Pers Büyük Kralı'na karşı isyan eden satrapların, diğer Hellen şehirlerinden himaye gördükleri muhakkaktır. Nihayet MÖ. 386'da Büyük Kral II. Artakserkses'in Yunanistan üzerinde kurduğu hakimiyete kadar, Pers İmparatorluğu, Yunanistan'dan gelecek tehlikelere, Yunan kentleri arasındaki kıskançlıktan yararlanarak ve ince bir diplomasi takip ederek engel olabilmıştır. MÖ. 359 yılında imparatorluğun başına III. Artakserkses gibi güçlü bir kralın geçmesiyle Mısır tekrardan itaat altına alınmış, Fenikeliler'in isyanı bastırılmış ve imparatorluğun her tarafında asayiş yeniden sağlanmıştır. Bu kralın ölümünden sonra imparatorluk içerisinde yeniden karışıklıklar çıktıysa da bu sülalenin son kralı III. Darius (MÖ. 336-330), güçlkle de olsa, olayları yatıştırmıştır. İşte Büyük İskender'in mücadeleye

⁵⁶ M. Brosius, *a.g.e.*, s.27; E. Memiş, *a.g.e.*, s.83.

⁵⁷ Ksenophon, *Anabasis*, (çev. Hayrullah Örs), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1944.I. Kitap, VIII, 28; M. Brosius, *a.g.e.*, s.27.

⁵⁸ A. T. Olmstead, *a.g.e.*, s.374-376; M. Brosius, *a.g.e.*, s.27; E. Memiş, *a.g.e.*, s.83.

girişeceği Pers kralı bu kraldı ve İskender'in emellerini gayet iyi bildiği için, başa geçer geçmez gerekli tedbirleri almaya başlamıştı.⁵⁹

İskender, Persler'e karşı girişilecek olan mücadelede, ihtiyatlı bir harp planı uygulamak zorundaydı. İskender'in ilk işi, Persler'in deniz egemenliğini önce zayıflatmak, sonra da tamamen saf dışı bırakmak olmalıydı. Bunun için Pers donanma üslerini birer birer karadan zapt etmek, yani önce Anadolu, sonra da Suriye, Fenike ve Mısır kıyılarını ele geçirmek gerekiyordu. Ancak ondan sonra Pers ülkesinin iç kesimleri istila edilebilirdi.⁶⁰

İskender, MÖ. 334 yılının İlkbaharında Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçti. Satraplar yönetimindeki Pers ordusuyla Granikos (Biga Çayı) mevkiinde ilk savaşını yaptı ve kazandı.⁶¹ Bu galibiyette babasının keşfettiği ve kendisinin geliştirdiği “*çarpık savaş düzeni*”nin büyük rolü oldu, zira bu savaşta sayıca kendi ordusunun en az üç katı olan Pers kuvvetlerini hezimeteye uğrattı. Bu galibiyet, Anadolu'nun batı kıyılarındaki limanların ve iç kesimdeki şehirlerin İskender'in eline geçmesini sağladı. İskender'in komuta ettiği Makedonya kuvvetleri, yalnız Miletos ve Halikarnasos'ta direnişle karşılaşılsa da bu şehirleri de çok geçmeden ellerine geçirdiler.⁶²

Elde edilen bu ilk zaferin sarhoşluğuna kapılan subaylar, “Panhellen” (Yunan Birliği) siyasetinden vazgeçerek, milli bir Makedonya politikası güdülmesini ve Makedonyalıların hâkim olacağı bir imparatorluğun kurulmasını istiyorlardı.⁶³

Batı ve Güney Anadolu'daki liman kentlerini teker teker ele geçirdikten sonra kışı Frigya'nın başkenti Gordion'da geçiren İskender, MÖ. 333 yılının İlkbaharında Toroslara kadar olan bütün Anadolu'ya sahip olmuştu. Daha sonra ileri harekâtına devam eden İskender, Gülek Boğazı'nı geçerek Kilikya'ya girdi. Bu defa Pers ordusu ile İskenderin Körfezi'nin batısındaki İssos mevkiinde karşı karşıya gelen İskender, bizzat Pers kralı III. Darius'un komuta ettiği Pers ordularını bir kere daha mağlup etmeyi başardı.⁶⁴ Dünya tarihinde Eski Doğu ve Eski Batı dünyalarının temsilcilerini bizzat karşı karşıya getiren İssos muharebesinde, ağır bir yenilgiye uğrayan Pers kralı III. Darius, çareyi kaçmakta buldu.⁶⁵

⁵⁹ E. Memiş, *a.g.e.*, s. 84.

⁶⁰ M. Ş. Günaltay, *İran Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 247.

⁶¹ H. Bengtson, *The Greeks and The Persians*, New York 1968, s. 308; M. Brosius, *a.g.e.*, s.31; E. Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s. 265.

⁶² Plutarkhos, *Büyük İskender*. (çev. Vahdet Gültekin), Rado Yayınları, İstanbul 1980, s.40.

⁶³ A. Erzen, *Eskiçağ Tarihi Hakkında 4 Konferans*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1984, s.8-9.

⁶⁴ H. Bengtson, *a.g.e.*, s. 310; M. Brosius, *a.g.e.*, s. 31; O. Tekin, *a.g.e.*, s.136.

⁶⁵ E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s. 86.

İssos muharebesinde muazzam Pers ordusunun küçük Makedonya ordusu tarafından hezimete uğratılması, görülmemiş bir şeydi ve bu zaferden çok önemli kazançlar elde edilebilirdi. Ancak İskender, coşkuya kapılıp imparatorluğun iç kesimlerine girmek yerine, harp planına sadık kalmayı tercih etti. Çünkü öncelikle Pers donanmasının üssüz bırakılması gerekiyordu ve bunun için de kıyıların fethedilmesi şarttı.⁶⁶

Ancak özellikle altını çizmek gerekir ki, bu zafer, İskender üzerinde de önemli tesirler yarattı. Kendisini Granikos muharebesinde henüz “Panhellen” mücadelesinin bir komutanı olarak görmekte iken, şimdi artık Asya’nın fatihi olarak hissetmeye başlamıştı. Nitekim kısa bir süre sonra III. Darius, bir mektup göndererek, İskender’e dostluk ve ittifak teklif etti. Ayrıca, Asya topraklarının Fırat nehrine kadar uzanan bölümünü de İskender’e bırakmayı önerdi. Fakat İskender, daha o andan itibaren kendisini Asya kralı olarak gördüğü için, Pers kralının barış teklifini reddederek, Suriye üzerine yürüdü ve Fenike kıyılarını zapt etti.⁶⁷

Daha sonra Mısır kapılarına dayanan İskender, bu ülkeyi de ele geçirdi. Mısır’ın zaptı, İskender için çok önemliydi. Çünkü buranın fethedilmesiyle Persler’in son deniz üssü de Makedonyalılar’ın eline geçmiş oluyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, Mısır ülkesi, hiçbir direnme göstermeksizin İskender’e teslim oldu. İskender, din alanında gösterdiği hoşgörü ve Apis öküzüne kestiği kurbanlar sayesinde Mısırlılar’ın kalplerini fethetti. Mısır rahipleri onu “Amon’un oğlu” olarak selamladılar.⁶⁸

İskender, MÖ. 331 yılının Kış mevsiminde mimarlarına İskenderiye kentini kurdurdu. Bir Yunan polisi şeklinde teşkilatlandırılan bu şehir, Faros Adası ile Mareotis Gölü arasında, Nil’in getirdiği çamurlardan etkilenmeyecek bir yerde kurulmuştu. Elverişli coğrafi konumundan dolayı hızla gelişen İskenderiye şehri, Yunan kültürünün Mısır’daki temsilcisi rolünü üstlendi.⁶⁹

İskender, Mısır’ı yeniden teşkilatlandırdıktan sonra, MÖ. 331 yılının İlkbaharında harekete geçerek Pers kralıyla kesin sonuçlu bir muharebe vermek üzere, Suriye üzerinden Mezopotamya’ya girdi. Arbela (Erbil) yöresindeki Gavgamela ovasında iki ordu karşı karşıya geldi. İskender, sayısal olarak kendi ordusundan üç kat daha kalabalık olan Pers ordusuna karşı yine her zaman uyguladığı taktiği kullandı. Daha açık bir anlatımla o, sağ kanattaki süvariye öne sürerek karşıdaki düşman hatlarını yardıktan sonra, merkezde bulunan Darius’un üzerine saldırmak suretiyle Pers kralını yine firar etmek zorunda bıraktı. Böylece

⁶⁶ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s.443.

⁶⁷ E. Memiş, *a.g.e.*, s.86.

⁶⁸ E. Memiş, *Eski İran Tarihi*, s.69.

⁶⁹ E. Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi* s. 87.

İskender, parlak bir zafer kazandı. Bu yenilgi üzerine, koskoca Pers ordusu darmadağın oldu. İskender, doğuya doğru kaçmakta olan Darius'u takip ettirdiyse de ele geçiremedi. Kral, doğudaki dağlar üzerinden İran'ın yüksek yaylalarına kaçmıştı.⁷⁰

Gavgamela muharebesinden sonra ordusu tarafından "Asya Kralı" ilan edilen İskender, bütün Mezopotamya'yı ele geçirdi. Babilli rahipler tarafından ülkenin meşru hükümdarı olarak selamlanan İskender, Mazaios adlı bir Persliyi Babil'e satrap tayin etti, bir Makedonyalıyı da kentlin askeri komutanı olarak görevlendirdi.⁷¹ Böylece İskender daha o zamanlar Makedonyalılar'la Persler'i, başka bir tabirle galiplerle mağlupları uzlaştırmak isteğinde olduğunu açığa vurmuştur. Mezopotamya'dan İran'a giden İskender, Pers İmparatorluğu'nun başkentlerinden Susa, Persepolis ve Pasargat'ı işgal ederek, Pers saraylarının paha biçilmez hazinelerine el koydu. Kserkses'in Yunanistan'da yapmış olduğu tahribata karşılık, Persepolis saraylarını ateşe verdi.⁷²

İskender, MÖ. 330 yılının İlkbaharında İran'ın kuzey bölgelerine girerek, Ekbatana şehrini işgal etti. Bundan sonra yaptığı iş, ordusunda bulunan Yunan erlerini terhis etmek ve bunları çeşitli armağanlarla yurtlarına göndermek oldu. Bu hareketiyle İskender, "Panhellen öç seferi"nin sona erdiğini ilan etmiş oluyordu. O andan itibaren İskender, öç seferinin komutanı olmaktan çıkmış, "Asya Kralı" olarak fetihlerine devam etmiştir. Bu arada Gavgamela muharebesini kaybettikten sonra çareyi kaçmakta bulan III. Darius, Baktria satrabı Bessos tarafından yakalanarak öldürüldü. Böylece İskender, Pers tahtının da meşru mirasçısı oldu.⁷³

İskender'in MÖ. 330-327 yılları arasında Doğu İran ve Orta Asya'da yaptığı savaşlar, Pers İmparatorluğu'nun doğu satraplıklarını ele geçirmek içindi. Bu bölgelerdeki savaşlar, çok güç şartlar altında yapılmıştır. Çünkü bu ülkelerde oturan kavimler, son derece cenkçi idiler. İskender, çok engebeli bir coğrafyaya sahip olan bu ülkelerde ağır silahlarla teçhiz edilmiş büyük orduların başarılı olamayacağını anladığından, ordu teşkilatında önemli değişiklikler yaptı. Bu cümleden olmak üzere, özellikle süvari alaylarını daha küçük birliklere ayırdı. Piyadeye de mümkün olduğu kadar çabuk manevra yapabilmesi için, hafif silahlar verdi. Ağır silahlı piyadeleri ise kalelerin ve ülkelerin işgal edilmeleri gerektiğinde kullandı. Diğer taraftan, ordusunun ikmalini çok uzakta kalan anayurttan sağlama imkanını kaybeden İskender, Medler'i, Persler'i ve Orta Asya'nın bazı cenkçi kavimlerini silah altına aldı.

⁷⁰ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s.445.

⁷¹ A. Erzen, *a.g.e.*, s.11; O. Tekin, *a.g.e.*, s. 136.

⁷² E. Memiş, *a.g.e.*, s.88.

⁷³ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s.447; O. Tekin, *a.g.e.*, s.137.

İskender, MÖ. 330'dan 327 yılına kadar uzanan üç yıllık zaman dilimi içerisinde Afganistan'ın kuzey bölgelerini, Buhara ve Türkistan'ı ele geçirdi.⁷⁴

İskender, bütün bu ülkelerde kendi adını taşıyan askeri üsler kurdu ve oralara garnizonlar yerleştirdi. Bu şehirler arasında Afganistan'da Herat ve Kandahar, Sır Derya'da ise Hocent (Taşkent) gösterilebilir.⁷⁵

MÖ. 327 yılında İskender, Pers İmparatorluğu'nun sınırlarıyla yetinmeyip tüm dünyayı fethetmek amacıyla Hindistan üzerine yürüdü. İndus nehrine kadar olan yerleri zapt etti. Daha da ileri gitmek istiyordu. Ancak askerlerinin daha iç bölgelere girmek istememeleri üzerine, uzun bir yolculuktan sonra Babil'e geri döndü. Babil'de bulunduğu sırada birdenbire hastalandı ve on gün sonra, MÖ. 323 yılının 13 Haziran'ında 33 yaşındayken öldü. Ölüsü görkemli bir cenaze töreni ile Mısır'a götürüldü, ilk önce Memfis'te, bir süre sonra da kendi adına kurmuş olduğu İskenderiye kentinde defnedildi.⁷⁶

Bu konuya son vermeden önce, İskender'de dünya hakimiyeti fikrinin nasıl oluştuğu ve bu hususta hangi adımların atıldığı konusuna da kısaca temas etmek istiyoruz.

İskender, Makedonya kralı ve Yunanlılar'ın kurtarıcısı olarak ortaya çıktığı zaman, henüz dünyaya hâkim olma gibi bir hayali yoktu. Onun yegâne amacı, Batı Anadolu'daki Yunan kentlerini (İyonya kentlerini) Pers egemenliğinden kurtarmaktı. Fakat olaylar öylesine hızlı gelişti ki, bu hızlı gelişim ve değişim, ister istemez İskender'in fikir ve ideallerinde de birtakım değişimlere yol açtı.

Aslında dünya hakimiyeti fikri, yeni bir fikir değildi. Bu fikrin temelleri Eski Yakın Doğu coğrafyasında atılmıştı. Akkad kralları, Babil ve Asur kralları ve nihayet Pers kralları, dünya hakimiyeti fikrine aşkla bağlanmışlar ve bunu gerçekleştirebilmek için büyük çabalar sarf etmişlerdi. Ancak onlar, ele geçirdikleri ülkelerin nimetlerinden sadece kendi milletlerini yararlandırmışlardı. Halbuki İskender, yüzyıllardır Doğu ve Batı dünyaları arasında devam eden çekişmeyi, kutuplaşmayı sonlandırmak ve bir medeniyetler ittifakı kurmayı planlıyordu.

Gerçekten, İskender'in düşlediği imparatorlukta galiplerle mağluplar birlikte görev yapacaklar ve imparatorluğun nimetlerinden eşit ölçüde yararlanacaklardı. İskender ayrıca dünya barışını daim kılmak istiyordu. Bunun için ilk iş olarak, ırkları birbiriyle kaynaştırmaya çalıştı. Çünkü kan karışmasının, imparatorluğu teşkil eden milletler arasındaki anlaşma için

⁷⁴ A. Erzen, *a.g.e.*, s. 11; E. Memiş, *a.g.e.*, s. 89.

⁷⁵ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s.447.

⁷⁶ H. Bengtson, *a.g.e.*, s. 327; E. Memiş, *a.g.e.*, s. 89; O. Tekin, *a.g.e.*, s.137.

en iyi araç olacağına inanıyordu. Aynı zamanda askeri bakımdan da ordu elemanlarını kaynaştırmak suretiyle, müşterek bir imparatorluk ordusu oluşturmayı tasarlamıştır. Kendisi, MÖ. 327 yılında Baktria (Türkistan) prensinin kızı Roxsana ile evlenmek suretiyle, düşündüklerini tatbik etmenin öncülüğünü yapmış, MÖ. 324'de de Susa'da yapılan toplu düğünle 10.000 (on bin) Makedonya askerini Pers kadınlarıyla evlendirmiştir ki, bu hareket, Doğu ve Batı dünyalarını etnik olarak kaynaştırmanın en somut örneğidir.

İskender için dünya, yalnız geniş toprakları ve coğrafi mekânı ile değil, gerçekten bütün muhtevası ile kavranmalıydı. Persler önce kendi milletlerini, sonra dünyayı düşünmüşlerdir. İskender ise dünyanın bütününü tek kıymet olarak kabul ederek, kendi vatanından üstün tutmuştur.⁷⁷

Dünyayı bütünüyle kavramak amacıyla dört bir yana seferler tertiplemiş ve keşifler yaptırmıştır. Orta Asya ve Hindistan seferleri, Hazar Denizi'ne gönderilen keşif heyeti, Hint Okyanusu ile Basra Körfezi arasındaki deniz yolunun keşfedilmesi, bu amaca hizmet etmiştir. Aynı sebeple İskender, Basra Körfezi ile Kızıldeniz arasındaki deniz yolunun keşfedilmesini, hatta Afrika kıtasının etrafını dolaşacak bir heyetin teşkilini bile düşünmüştür.

Batı Akdeniz'in zaptı planı ise, Hindistan seferini bile gölgede bırakır. Genç yaşta ölmeseydi, Batı seferi için 1000 savaş gemisinden oluşan bir deniz kuvveti ile yeni bir kara ordusu hazırlanacaktı. Bu harekât, Kuzey Afrika sahili boyunca kara ve deniz kuvvetlerinin iş birliği ile yapılacak; başta Kartaca olmak üzere, diğer Akdeniz ülkelerine, Libya, İspanya, Güney Fransa, İtalya ve Sicilya'ya kadar devam edecekti. Bütün Kuzey Afrika kıyısı boyunca, İspanya'ya kadar, bir devlet karayolu inşa edilecekti. Bu muazzam askeri planın uygulanması, Pers İmparatorluğu'nun zaptı kadar güçlüklerle doluydu. Filo ile birlikte İskenderiye'den hareket edecek olan kara ordusu, Cebelitarık Boğazı'ndan dünyanın batı ucundaki Atlantik Okyanusu'na varacaktı. Buradan Afrika'nın güneyine ve kuzeyde Avrupa sahilleri boyunca keşif heyetleri gönderilecek, Hazar Denizi'ne de ulaşılmaya çalışılacaktı. Böylece o devrin bilinen bütün dünyası, İskender İmparatorluğu'na katılmış olacaktı.

Bu imparatorluğun birliğini sağlamak için İskender'in düşündüğü önlemlerden birincisi, dünyanın muhtelif parçalarını birbirine bağlayan deniz ve kara yollarının meydana getirilmesiydi. Ülkeler ve şehirler arasında kurulacak olan dünya ulaşım sistemi sayesinde haberleşme, seyahat ve ticaret artacak, refah temin edilecekti. Dünya İmparatorluğu'nun

---

⁷⁷ E. Memiş, *a.g.e.*, s.92.

başkenti Babil olacağından, bu yollar hükümet merkezine bağlanacak; bu suretle adı geçen şehir, idari bakımdan da büyük rol oynayacaktı.

İskender, dünya imparatorluğunun birliği için, ikinci önlem olarak, Pers İmparatorluğu'nun hazinelerinde yüzlerce yıldan beri külçe halinde yatan altın ve gümüşten para basarak tedavüle sevk etmiştir.⁷⁸ Gümüş esasına dayanan ve Atina para sistemine uydurulan bu para, imparatorluğun her tarafında geçerli olan tek ödeme vasıtası idi ve bu yüzden ticari ilişkilere büyük kolaylık getirmişti.

Pers İmparatorluğu'nun idari teşkilatında önemli paya sahip olan satraplıklar varlığını devam ettirmekle beraber, İskender, bu teşkilatı, zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemiştir.

İskender'in arşivindeki vesikalardan anlaşıldığına göre, Asya'dan Avrupa'ya ve Avrupa'dan Asya'ya toplu halde insanların göç ettirilip yerleştirilmesi planı vardır. O, yalnız Makedonyalılar'la Persler arasında değil, imparatorluğun içindeki diğer milletler arasında da büyük çapta bir kaynaştırma olayının meydana gelmesini istemiştir. Bu tasarı gerçekleştiği takdirde, karşılıklı evlenme ve birlikte yaşamayla her iki kıtada insanlar, barış içinde ve akrabalık sevgisiyle birbirlerine bağlanacaklardı. Başka bir tabirle, bu planda, bir tür dünya kardeşliği, dünya akrabalığı hedeflenmişti. Bu amacı gerçekleştirebilmek için, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, ilk örneği yine İskender'in kendisi vererek, Roxana ile evlenmiş ve Susa'da 10 bin Makedonyalı subay ve askeri, Asyalı kadınlarla evlendirmiştir.⁷⁹

Yalnız insanların değil, hayvan ve bitkilerin de muhtelif bölgelere nakilleri gerçekleştirilmiştir. Örneğin Akdeniz bitkilerinin Babil parklarında yetiştirilmesine çalışılmıştır. Diğer taraftan, İskender'in ordusundaki tarihçiler, coğrafyacılar, mühendisler, mimarlar, teknisyenler, tabiat bilginleri, kendi sahalarına ait bilgileri toplayarak ve araştırma yaparak, elde edilen neticeleri gelecekteki dünya devletinin hizmetine sunmuşlardır.⁸⁰

İskender'in bir başka özelliği de fethettiği yerlerde birçok şehir kurmasıdır. Yetmiş şehir varlığını İskender'e borçludur, derler. Bunlardan bazılarını bizzat kendisi kurmuş, bazılarının da sonradan yapılmasını emretmiştir. Bu şehirlerin bazıları onun ismini taşır; bugün bile mevcudiyetini sürdüren pek çok şehrin planlanmasında da onun emeği ve katkısı vardır. Mısır'daki İskenderiye'den başka, Küçükasya ile Suriye'nin birleştiği noktadaki

⁷⁸ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s. 455.

⁷⁹ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s. 453.

⁸⁰ A. M. Mansel, *a.g.e.*, s. 457; E. Memiş, *a.g.e.*, s. 97.

İskenderun, Afganistan'daki Herat ve Kandahar; İran'daki Merv, Türkistan'ın göbeğindeki Hocent (Taşkent), İskender'in kurduğu şehirler arasında yer alırlar.⁸¹

Kıtalar arasında ırkların kaynaştırılması ve şehirlerin kurulmasıyla gerçekleştirilen dünya imparatorluğunun bir diğer özelliği de kozmopolitlik yani dünya vatandaşlığıdır. Başka bir anlatımla, İskender'le birlikte şehir devleti vatandaşlığından kozmopolitliğe yani dünya vatandaşlığına bir geçiş olmuştur. İskender'e göre, bütün dünya birlik içinde bir tek devlet teşkil edecekti. Bütün ülkeler ve milletler bir tek otorite altında birleşeceklerdi. Artık milli menfaatler, imtiyazlar, bencil düşünceler, siyasi ihtiraslar ve harpler yerine, barış, hoşgörü, karşılıklı sevgi, saygı ve anlayış hâkim olacaktı.⁸² Dünyanın her yeri herkesin vatanydı ve her insan, dünyanın bütün nimetlerinden ve kültüründen yararlanabilecekti.

Bütün bunlar bize gösteriyor ki, yerel ve milli devlet görüşünün hayatiyetini kaybettiğini görerek, kozmopolisi yani dünya devleti görüşünü keşfeden ve bunu hayata geçirmeye çalışan kişi, İskender'dir. Bu itibarla İskender, dünya barışı ve dünya kardeşliği fikrinin de öncüsü olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, dünya tarihinde gerçek anlamda küreselleşmeyi başlatan ilk kişinin de İskender olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

---

⁸¹ E. Memiş, *a.g.e.*, s. 98.

⁸² A. Erzen, *a.g.e.*, s.20.

Sonuç

Görülüyor ki, günümüz dünyasında da çeşitli alanlarda ve değişik biçimlerde devam eden Doğu-Batı mücadelesinin çok derin bir geçmişi vardır. Herodotos'a göre, önceleri karşılıklı kız kaçırmaya şeklinde başlayan Doğu-Batı mücadelesi, nihayet MÖ. 13. yüzyılın ikinci yarısında bir büyük savaşın patlak vermesine neden olmuştur ki, bu, çalışmamızın ilk kısmında ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalıştığımız Troya Savaşları'dır.

Troya Savaşları, Eskiçağ'ın Birinci Dünya Savaşı'dır. Troya Savaşları, dünya tarihinin ilk Boğazlar Savaşı'dır. Troya Savaşları, dünya tarihinde Doğu ve Batı bloklarını karşı karşıya getiren ilk büyük çaplı mücadeledir. Homeros'a göre on yıl sürdüğü anlaşılan bu mücadelede, Batı'yı temsil eden Akalar Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmeye çalışırken, Doğu'nun temsilcisi olan Troyalılar adı geçen boğazın kontrolünü kaybetmemek için var güçleriyle savaşmışlardır. Troya Savaşları sebep ve sonuçları açısından değerlendirildiğinde, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, tarihin kaydettiği ilk dünya savaşı olarak kabul edilebilir. Çünkü bu savaşlar, sadece Akalar'la Troyalılar'ın savaşı değildir. Akalar Batı dünyasının, Troyalılar Doğu dünyasının temsilciliğini yapmışlardır. İlyada II'de yer alan Gemiler Kataloğu'ndan anlaşıldığına göre, gerek Akalar'ın gerekse Troyalılar'ın pek çok müttefikleri vardır. Bu savaşlar, her iki tarafı da hem ekonomik hem de insan kaynakları bakımından büyük ölçüde çökertmiştir ki, sonuçta yenen de yenilen de umduğunu bulamamıştır. Üstelik Troya Savaşları'ndan hemen sonra başlayan Ege Göçleri sonucunda başta Hitit Devleti olmak üzere, MÖ. 2. Binyılın büyük monarşik güçleri tarih sahnesinden çekilmişlerdir.

Hititler'in MÖ. 1200'lerde yıkılmasından sonra, Anadolu'da irili ufaklı birtakım devletler ortaya çıkmışsa da hiçbiri Hititler'in boşluğunu dolduramamıştır. Ancak MÖ. 6. yüzyılın ortalarında doğuda Pers İmparatorluğu'nun kurulmasıyla durum değişmiştir. İran topraklarında tarih sahnesine çıkan Persler, Med, Lidya ve Babil devletlerini ortadan kaldırdıktan sonra, bütün Anadolu, Mezopotamya, Suriye ve Mısır topraklarını da ele geçirmişler ve Hindistan'daki İndus Vadisi'nden Ege Denizi'ne kadar uzanan bir dünya imparatorluğu vücuda getirmişlerdir.

Bu büyük imparatorluğun Yunanistan'ı da ele geçirmek istemesi yüzünden, Doğu ve Batı dünyaları tarihte ikinci kez karşı karşıya gelmişlerdir. Pers-Yunan Savaşları olarak adlandırılan ve MÖ. 490-479 yılları arasına tarihlenen bu uzun soluklu kapışmayı, "Tarihin Babası" olarak kabul edilen Herodotos da bir Doğu-Batı mücadelesi şeklinde görmüş ve göstermek istemiştir.

Herodotos'a göre Pers kralı I. Darius, bütün Yunanistan'ı istila etmeye karardır. Bu nedenle bütün Yunan şehirlerinden bağımlılığın bir ifadesi olarak, elçileri vasıtasıyla toprak ve su istemiştir. Ancak gelişen olaylar ve özellikle Kserkses döneminde Pers ordusunun uğradığı ağır yenilgiler, Pers kralının, dünya nizamını bozmasına engel teşkil etmiştir.

Fakat Persler yenilmelerine rağmen, dünya egemenliği fikrinden hiçbir zaman vazgeçmemişler ve masa başı oyunları ile Yunan kent devletlerini birbirine düşürmeye çalışmışlar ve bunda da büyük ölçüde başarılı olmuşlardır. Yunanistan'ın iki önder kent devleti olan ve Pers-Yunan harplerinin kazanılmasında başrol oynayan Sparta ve Atina'yı birbirine düşürerek, onları Pelopones Savaşları'nda 27 yıl boyunca çatıştıran arka plandaki güç de aslında Persler'dir. MÖ. 386'da Pers Büyük Kralı'nın Yunan kent devletleri ile imzaladığı "Kral Barışı" denilen emirname de Persler'in diplomasi oyunları ile ne büyük kazançlar elde ettiklerinin en somut kanıtıdır. Görünürde bütün Yunan kentlerinin bağımsızlığını garanti eden bu antlaşma, gerçekte Yunan şehirlerinin artık bir araya gelip ittifaklar kurmasını da engelliyordu. Böylece Persler'in takip ettiği ince siyaset, Yunan dünyasını parçalamış oluyordu. Bu durum, Makedonya kralı II. Philip ve oğlu Büyük İskender'in tarih sahnesinde görünmelerine kadar devam etmiştir.

II. Philip'in MÖ. 336'da bir suikast neticesinde öldürülmesinden sonra tahta geçen oğlu İskender, Yunan kent devletlerinin kurtarıcısı olarak ortaya çıkmış ve Persler'e karşı verilecek olan kurtuluş mücadelesinin fitilini ateşlemiştir. İskender'in liderliğinde Persler'e karşı girişilen büyük mücadele, dünya tarihinde Doğu-Batı çatışmasının üçüncü aşamasını oluşturmaktadır. İskender, Persler'le yaptığı üç büyük meydan savaşını kazandıktan sonra, daha da içerilere giderek, Persler'in ancak 200 yılda hâkim olmayı başardıkları toprakların tümünü 13 yıl gibi kısa bir sürede ele geçirme başarısını göstermiştir.

Başlangıçta Persler'den sadece öç almayı düşünen İskender'in zaman içerisinde fikirleri değişmiş, yüzyıllardan beri Doğu ve Batı dünyaları arasında sürüp giden ezeli düşmanlığı ve rekabeti ortadan kaldırarak, tüm insanlığı tek bir imparatorluk çatısı altında

birleştirmek ve dünya barışını sağlamak istemiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için de ilk aşamada ırkları birbiriyle kaynaştırmaya çalışmıştır.

Dünya tarihinde ilk defa olarak İskender, insanları ve milletleri birbiriyle kaynaştırıp, galiple mağlup arasındaki farkı, Doğu ile Batı arasındaki eski düşmanlığı ortadan kaldırmak suretiyle, ortaklığa dayanan yeni bir dünya devleti kurmayı hedeflemiştir. Asya ve Avrupa kültürlerinin ve dinlerinin birbiriyle kaynaşması, İskender ve onun güttüğü kültür politikasıyla mümkün olmuştur ki, meydana gelen neticeye “*Hellenizm*” denilmiştir.

Büyük İskender’in 33 yaşındayken birdenbire hastalanarak Babil’de ölmesi, bu akımı durdurmamışsa da onun dünya devleti politikasını halefleri sürdürmemişlerdir. Haleflerinden bazıları, miras kalan imparatorluğun birliği için çaba göstermişlerse de başarılı olamamışlardır. MÖ. 301 yılında meydana gelen İpsos Savaşı’ndan sonra ise imparatorluk toprakları, İskender’in komutanları arasında paylaşılmıştır. Bir süre sonra da bu devletler kendi aralarında amansız bir mücadeleye tutuşmuşlardır.

Ancak Batı dünyasının parlayan yeni yıldızı Roma, Hellenistik krallıklara son darbeyi indirerek, “*dünyanın yeni efendisi benim*” demiştir.

Kaynaklar

- BARNET, R. D., “The Sea Peoples”, Cambridge Ancient History II/2, chp. XXVIII, Cambridge, 1975, s.359-371.
- BENGTSON, H., The Greeks and the Persians, Delacorte Press, New York 1968.
- BLEGEN, C., Troy and the Trojans, Antiquity Publications Ltd., London 1963.
- BROSIUS, M., The Persians, Taylor and Francis Group Press, London and New York 2006.
- ERZEN, A., Eskiçağ Tarihi Hakkında 4 Konferans, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1984.
- GRAY, G. B.- CARY, M.- D. LITT., “The Reign of Darius”, Cambridge Ancient History IV, chp. VII, s.173-228.
- GÜNALTAY, M. Ş., İran Tarihi, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- HERODOTOS, Herodot Tarihi. Çeviren: Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002.
- HOMEROS, İlyada, (çev.Azra Erhat-A. Kadir), Sander Yayınları, İstanbul 1975.
- HUXLEY, G. L., Achaeans and Hittites, Oxford 1960.
- KUTSAL KİTAP, 2. Tarihler, XXXVI.
- KINAL, F., Eski Anadolu Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara1987.
- KSENOPHON, Anabasis, Çeviren: Hayrullah Örs, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1944.
- MANSEL, A. M., Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971.
- MEMİŞ, E., “Aka Medeniyetinin Doğuşu, Gelişmesi ve Çöküşü”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, X, İzmir, 1995. s.41-55.
- MEMİŞ, E., *İskitlerin Tarihi*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Konya 2005.
- MEMİŞ, E., *İsrail Nereye Koşuyor? (En Eski Çağlardan Günümüze İsrail-Filistin Mücadelesi)*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2006.
- MEMİŞ, E., *Eskiçağda Türkler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Konya 2009.

- MEMİŞ, E., *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, Konya 2009.
- MEMİŞ, E., *İskitlerin Tarihi*, Altınpost Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2012.
- MEMİŞ, E., *Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk müdür?)*, Altınpost Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012.
- MEMİŞ, E., *Eski İran Tarihi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2018.
- MEMİŞ, E., *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Kitabevi Yayınları, 5. Baskı, Bursa 2019.
- MEMİŞ, E., “Ticari İlişkiler Bağlamında Troya Savaşlarına Yeni Bir Bakış”, *Çağlar Boyunca Üretim ve Ticaret (Prehistorya’dan Bizans Dönemi’ne)*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2019, s.213-227.
- MEMİŞ, E., *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Kitabevi Yayınları, 15. Baskı, Bursa 2020.
- MEMİŞ, E.- C. BÜLBÜL., *Eskiçağda Göçler*, Ekin Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Bursa 2019.
- MORRIS, J., *The Origins of the Sea Peoples*, Florida State University Classics, Florida 2006.
- OLMSTEAD, A. T., *History of the Persian Empire*, University of Chicago Press, Chicago 1966.
- PAGE, D., *History and the Homeric Iliad*, University of California Press, Los Angeles 1959.
- PLUTARKHOS, Büyük İskender, (çev.Vahdet Gültekin), Rado Yayınları, İstanbul 1980.
- RICE, T. T., *The Scythians*, London 1958.
- ROSTOVTZEFF, M. I., *Skythien und der Bosphorus*, Band 1, Berlin 1931.
- STUBBINGS, F. H., “The Expansion of Mycenaean Civilization”, *Cambridge Ancient History II*, chp. XXII a, Cambridge 1975.
- TEKİN, O., *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2015.
- VERNADSKY, G.- M. KARPOVICH, *Ancient Russia*, New Haven 1943.
- WILLIAMS, F., *Ege Medeniyetleri Tarihi*, (çev M. Kalaycıoğlu), Düşünen Adam Yayınları, İstanbul 1993.